

פריז יכולה לחכות: הצרפתים מגורשים מאפריקה, ומתכוונים למאבק בעידן טראמפ

written by אלי קלוטשטיין | 09.01.2025

בקיץ ניצבה צרפת על גג העולם. היא אירחה את אולימפיאדת 2024, ולמרות החששות מפיגועים, זיהום בנהר הסיין ועוד, המשחקים עברו יחסית בשלום והניבו הון רב לפריז וסביבותיה. אלא שמאז התחילו הצרות להצטבר בצורות, ובחזיתות רבות ניצבו הצרפתים מול משברים לא פשוטים.

בזירה הפוליטית העניינים התחממו עוד לפני האולימפיאדה. ביוני התקיימו הבחירות לפרלמנט האירופי, ומפלגות הימין הקיצוני ביבשת ☒ כולל אלה של צרפת ☒ גרפו הישגים חסרי תקדים, שנתפסו כמפלה להנהגות השמרניות יותר במדינות הגדולות ביבשת, ובמיוחד בצרפת ובגרמניה. נשיא צרפת, עמנואל מקרון, שניסה במהלך נואש לשקם ולבסס מחדש את תדמיתו הכושלת ☒ פיזר את הממשלה והכריז על בחירות בזק. הבחירות נערכו בתחילת יולי, ובניגוד לתחזיות המוקדמות דווקא ברית השמאל-מרכז הצליחה בסיבוב השני לקבל את מרב הקולות, ולבלום את הצלחת מפלגת הימין הקיצוני בראשות מארין לה-פן.

אלא שאז נקלע מקרון להתלבטות חדשה: הוא לא רצה לתת את ראשות הממשלה לשמאל הקיצוני, אך גם לא הצליח לאחד את יתר המפלגות סביב מועמד מוסכם במשך זמן רב. כך מצאה את עצמה צרפת מגיעה לאולימפיאדה מבלי שמקרון הכריז על ראש הממשלה החדש, בעיצומו של משבר פוליטי מתמשך. רק בספטמבר עלה בידו של הנשיא לייצב את הספינה המיטלטלת: הוא הקים ממשלה בראשות מישל ברנייה, שהחזיקה מעמד שלושה חודשים בדיוק ☒ לפני שהתפזרה פעם נוספת. הפעם מקרון הצליח לקצר את זמן ההמתנה, ותוך שבועות אחדים קמה ממשלה חדשה בראשות פרנסואה ביירו. עד כה זו החזיקה מעמד, אך היא נערכת לקראת האתגר המשמעותי שעומד בפניה כעת: לאשר את תקציב 2025.

הסאגה הפוליטית הזאת הסבה מבוכה רבה לנשיא מקרון. הפליק-פלאק שלו בניסיון לבלום את עליית הימין, ואז הסירוב לתמוך בשמאל, לא תרמו לתדמיתו כמנהיג ☒ אלא להפך. מקרון עצמו כבר הצהיר כי החלטתו ללכת לבחירות הייתה טעות, וכי צעד זה הביא יותר מחלוקות מפתרונות, מה שמעיד על עומק המבוכה שלו.

סוגיית התקציב תקבע כעת לאן צרפת תלך מבחינה פוליטית. סוכנויות דירוג האשראי הבינלאומיות, השווקים והנציבות האירופית ממתנינים כולם לאישור התקציב, ומבקשים לראות כיצד תפחית פריז את הגירעון העמוק שהיא נתונה בו, שהגיעה בשנה החולפת ל-6.1 אחוזים. הממשלה מעוניינת להוריד אותו ל-5.4 אחוזים, כאשר קודמתה ניסתה אפילו להציב יעד שאפתני יותר של 5 אחוזים. אלא שהצעדים שהציעה, שכללו העלאת מיסים וקיצוץ ההוצאות, הם אלה

שהביאו לנפילתה בידי האופוזיציה [2] ובכל זאת ביירו צפוי לאמץ את רוב ההצעות של קודמו בתפקיד.

את התקציב מוכרחה הממשלה החדשה לאשר עד אמצע פברואר, וביירו הציע לכל מפלגות בית הנבחרים לאמץ גישה אחידה, כאשר כל אחת תציג את המכנה המשותף שבראייתה ניתן לבנות עליו את הגזרות שדרושות להפחתת הגירעון. בהיעדר רוב ברור באספת הנבחרים הצרפתית, המשימה תהיה קשה מאוד [2] ותוך זמן לא רב תדע צרפת אם נקלעה למבוי סתום פוליטי או שהיא מתחילה לצעוד בדרך חדשה.

נבעטים מהסאהל

נוסף על הצרות מבית, צרפת מתמודדת עם הרבה מאוד בעיות מעבר לגבולותיה. כך למשל, בשבוע שעבר זכתה ההנהגה בפריז להפתעה לא משמחת: נשיא חוף-השנהב אלסאן אואטרה [2] הנחשב דווקא מקורב לצרפתים [2] הכריז כי ארצו תבקש מחיילי צרפת לצאת מהמדינה בתום שנים ארוכות. אואטרה הסביר כי צעד זה נובע מהמודרניזציה שעברו הכוחות המזוינים בארצו, אף שיש פרשנים שמציינים כי מקור ההחלטה הוא פוליטי, ומשקף את רצונו של הנשיא להיערך לבחירות במדינה בסוף השנה.

כך או כך, זו מהלומה לא פשוטה לצרפתים: הם מחזיקים בחוף-השנהב כ-600 חיילים, הכמות הגדולה ביותר שהציבו במערב אפריקה, ומתפעלים בסיס לחטיבה רגלית במדינה [2] שיעבור כעת לידי חייליה של חוף-השנהב.

המכה הזאת הסבה נזק נוסף ליוקרה של פריז, שבשנים האחרונות נבעטה משורת של מדינות במערב אפריקה, שהתנערו מהמורשת הפרנקופונית שלהן לטובת עתיד חדש בלי נוכחות צבאית צרפתית. החונטות ששולטות בבורקינה-פאסו, מאלי וניז'ר סילקו את הצרפתים לפני כשנתיים, ובשנה החולפת באו בעקבותיהן צ'אד, סנגל וחוף-השנהב.

גם מבחינה צבאית תתמודד פריז עם מציאות לא פשוטה: בצל מרידות אסלאמיסטיות במדינות הסאהל [2] רצועה גיאוגרפית של יבשת אפריקה שנמתחת ממאוריטניה במערב ועד סודן במזרח [2] נותרים הצרפתים עם מאחז עיקרי אחד במערב היבשת, כ-350 חיילים המוצבים בגבון, הנמצאת מדרום לסאהל, ורחוקה יותר ממרכז העניינים.

סנגל קדמה לחוף-השנהב בחודש בודד, כאשר נשיאה בסירו דיומיי פיי הכריז בסוף נובמבר כי ביקש מ-350 הצרפתים במדינה לעזוב את בסיסיהם עד שנת 2025, שכן נוכחותם שם "אינה הולמת" את הריבונות הסנגלית. לדבריו, "העובדה שהצרפתים היו כאן מאז תקופת העבדות אין משמעותה שאין זה אפשרי לנהוג אחרת". בימים האחרונים, לאחר שצרפת תקפה את ההחלטות של הממשלות האפריקניות, כבר נשמע פיי מפויס פחות: "ההחלטה התקבלה מרצונה החופשי של סנגל, מדינה עצמאית, חופשייה וריבונית", הוא כתב ביום שני, "לצרפת אין יכולת או לגיטימציה להבטיח את ביטחונה וריבונותה של אפריקה".

ימים ספורים אחריה גם נהגה צ'אד באופן דומה: ב-1 בדצמבר ציין הנשיא מחמוד דבי איטנו כי ההסכם להצבת החיילים הצרפתים במדינה כבר אינו תואם את הצרכים הגיאוגרפיים והביטחוניים של ארצו, והדגיש כי צ'אד תבנה "צבא אוטונומי יותר". שר החוץ שלו הדגיש כי אף שפריז היא "שותף חיוני", צ'אד "התבגרה והיא מדינה ריבונית שקנאית לעצמאותה". בימים האחרונים גם הוא חש כנראה נעלב מהצרפתים, ואמר: "מנהיגי צרפת צריכים ללמוד לכבד את העמים האפריקנים ולהוקיר את קורבנותיהם".

פרשנים מציינים כי ההחלטות לסלק את החיילים ממדינות אלה הן המסמר האחרון בנוכחות הצבאית הפוסט-קולוניאלית של צרפת באזור הסאהל, וכי הן חלק משינוי מבני של האזור ביחסיו עם צרפת, שהשפעתה שם נחלשת. למעשה, מלבד גבון נותר לצרפת רק מאחז גדול אחד בכל היבשת, בג'יבוטי שבקרן אפריקה. הצד המזרחי של אפריקה, בסמוך לערב הסעודית, שבו מוצבים כ-1,500 חיילים. מקרון, שמבין את המצוקה של כוחותיו שם, נקט באחרונה מאמצים להדגיש את הצורך לשמר את נוכחותם במדינה כקרח קפיצה להבטחת האינטרסים המערביים באזור האינדו-פסיפי והאוקיינוס ההודי.

בצרפת כנראה הבינו לאן נושבת הרוח באחרונה, ושליחו של הנשיא לאפריקה קיים עבודת מטה חשאית על הצורך להיערכות מחודשת באזור הסאהל. נראה שצרפת מתכוננת למודל אחר של פריסה זמנית של חיילים ולא נוכחות קבועה, ומיקוד באימון של כוחות מקומיים לצורך המאבק בטרור הג'יהאדיסטי באזור. פרטי הדו"ח סודיים, אך בכירים צרפתים ציינו כי בפריז ינסו יותר לשרטט יעדים בהתאם לבקשות הממשלות המקומיות, למכור להן אמצעי לחימה מתקדמים ולשתף פעולה מבחינה מודיעינית.

"נטיות ניאו-קולוניאליסטיות"

הרקע להפניית העורף במערב אפריקה לפריז הוא ביקורת ציבורית נוקבת שהלכה וגדלה בשנים האחרונות. אלפי בני אדם יצאו להפגין ברחובות, נושאים עדיין את צלקות העבר הקולוניאליסטי של המעצמה האירופית, ודרשו מממשלותיהם לנתק את הקשרים עם צרפת. במקביל, הממשלות חשו כי הנוכחות הצבאית בארצן מאפשרת לצרפתים עדיין לקבל נתח השפעה במדיניות של היבשת, ואף להגן על גורמים שפועלים לטובתה של פריז.

מאלי, למשל, האשימה את הצרפתים בהתערבות בוטה בקבלת ההחלטות במדינה אחר הפיכה צבאית במדינה. בניז'ר קראו ההמונים לצבא לסלק את הצרפתים מהמדינה באופן מיידי. ממשלות שמכרו לציבורים שלהן נרטיב שלפיו ברצונן לעצב מחדש את היחסים עם פריז קיבלו תמיכה מחודשת.

עם זאת, אופי היחסים העתידיים עם צרפת משתנה ממדינה למדינה. כך למשל, סנגל וחוף-השנהב עדיין נוטות לשתף פעולה עם הצרפתים. נשיא סנגל פיי אמר כי הסגת הכוחות אינה מסמלת ניתוק מפריז, והוא ביקש מהצבא הצרפתי להציג אסטרטגיה משותפת חדשה לצורך הגנה וביטחון. מנגד, מאלי, בורקינה-פאסו או הרפובליקה המרכז-אפריקנית השעו את הקשרים

עם הצרפת על רקע אידיאולוגי, וכעת הן מחפשות משענת אחרת [?] כגון רוסיה וכוחות ואגנר שלה, למשל.

פול מלי, מומחה לאפריקה בצ'אטהם האוס, הסביר לסוכנות הידיעות הצרפתית בשבוע שעבר כי בחוף-השנהב, בצ'אד, בסנגל וגם בגבון הממשלות נותרו ידידותיות לצרפת, אך הן חשות את הלחץ הציבורי שדורש לסיים את הנוכחות הצבאית של כוח קולוניאלי לשעבר בשטחן. לכן, למשל, צ'אד פעלה באפריקל גם לגירוש הכוחות האמריקניים שהוצבו במדינה.

הסיפור של מאל, ניז'ר ובורקינה-פאסו שונה לחלוטין. מדינות אלה, שכאמור נוטות לחפש תמיכה מסוג שונה, יצאו חוצץ נגד הצרפתים. הן טענו כי פריז מנסה להסוות את נטייתה ל"ניאו-קולוניאליזם", ומנהיגי החונטות שם פרסמו הצהרה בחודש שעבר שבה תקפו אותה בחריפות על "ניסיונה לבצע פעולות שמערערות את היציבות". "החונטה האימפריאלית של צרפת, שמרגישה איום על האינטרסים שלה ונתמכת בידי כמה מראשי המדינה באזור, מנסה באופן נואש לעצור את הדינמיקה של העצמאות", הם הכריזו.

אגב, פריז נקלעה לסכסוכים בהקשר זה לא רק עם מדינות הסאהל, אלא גם עם ממשלות בצפון אפריקה. עם אלג'יריה, למשל, מתנהל באחרונה סכסוך גלוי סביב העבר הקולוניאליסטי הצרפתי במדינה [?] שבמסגרתו גם נלחמה צרפת במחתרת מקומית במאבק עקוב מדם שהותיר אלפי הרוגים. נשיא אלג'יריה עבד-אלמג'יד תבון דורש מהצרפתים להכיר בפשעים שביצעו נגד עמו במהלך כיבוש המדינה והשליטה בה, ויחסי שתי המדינות הידרדרו למשבר חריף.

הרוסים, מצידם, מעוניינים מאוד להחליף את הצרפתים באפריקה, ולגבש לעצמם עוד דריסת רגל במדינה זרה. אלא שעם כל ההשקעות הצבאיות שנאלצת מוסקבה להסיט לזירה האוקראינית, ספק אם בטווח הקצר היא אכן יכולה לספק את כל האמצעים הדרושים להבטחת ביטחונן של מדינות הסאהל מפני גורמים ג'יהאדיסטים. סביר יותר להניח שתשתמש, כמו פעמים רבות אחרות, ביחידות של שכירי חרב כגון כוח ואגנר.

במקביל, אותן מדינות עדיין תרות אחרי גורמים אחרים שיכולים לנסות להיכנס לריק שנוצר באזור, ומנהלות מגעים עם טורקיה, סין ואיראן. טהרן בשנה האחרונה פעלה לבסס קשרים משמעותיים עם מדינות הסאהל בפרט, וכן עם כוחות אחרים ביבשת. במקביל, הטורקים מעמיקים את חדירתם לאפריקה, ומפיצים אידיאולוגיה מוסלמית נוקשה כאמצעי להגדלת השפעתה של אנקרה שם.

מהומות במושבות

סדרת אירועים אחרים מעבר לים מעידה על ירידת ההשפעה הצרפתית אפילו במושבות שהיא עדיין מחזיקה הרחק מחופיה. בחודש שעבר ניצבה פריז בפני ביקורת נוקבת בעקבות תגובתה להרס שהותיר הציקלון צ'ידו בקבוצת האיים מאיוט באוקיינוס ההודי. אף שהצרפתים סיפקו מאות טונות של סיוע הומניטרי לאיים, שבהם נהרגו לפי ההערכות מאות בני אדם, ואף הכריזה

על יום אבל לאומי ☞ רבים שם טענו שתגובתה אינה מספקת.

הנשיא מקרון סייר באיים והבטיח לשקם את התשתיות והשכונות שנמחקו בסופה, אך הוא נתקל בביקורו בקריאות של המקומיים שיתפטר. גם הדברים שנשא במדינה, כאשר אמר "אני לא קשור לציקלון. אתם יכולים להאשים אותי, אבל זה לא היה אני", נתפסו כמופע של חוסר רגישות. קורבנות הסופה זעקו שלא קיבלו מים ומזון במשך ימים, וכי הסופה העמיקה את המשבר הכלכלי החמור שפקד את האזור גם כך. מקרון כנראה חש צורך להתגונן: "לא ארשה לומר כי המדינה נכשלה כאן", הוא ציין בביקורו, כאילו חש את המתקפות על בשרו ממש.

בקלדוניה החדשה, מושבה באוקיינוס השקט, התמודדה הממשלה הצרפתית עם מהומות של ממש במשך חודשים ארוכים ☞ שאף גלשו לאלימות גלויה. הן נבעו מקרע בין התושבים המקומיים, צאצאי הכובשים הצרפתים שהגיעו לשם ותושבים חדשים שבאו לגור באיים, והסכסוך הוחרף בעקבות תוכנית של הממשלה בפריז לכפות חוקים חדשים ביחס לזכות להצבעה. צרפת נאלצה להכריז על מצב חירום במושבה, וכיום היא מוסיפה להדוף קריאות לעצמאות של האזור, שלפי החשש נתון להשפעה סינית.

במרטיניק, אי בקאריביים, פרצו בספטמבר מהומות אלימות במחאה על יוקר המחיה. מרטיניק נחשב מחוז של צרפת, אך עלות המזון ומוצרים אחרים גבוהה בהרבה ממחירים במדינה עצמה. התושבים יצאו להפגין נגד מצב זה, והרשויות נאלצו להטיל עוצר באי, שבו מתגוררים כ-350 אלף איש.

בגיאנה הצרפתית, מחוז צרפתי ביבשת דרום-אמריקה, דורשים התושבים ריבונות גדולה יותר מהממשל המרכזי. בעבר דחו במשאל עם התושבים ברוב ברור את השאלה אם להכריז על עצמאות, אך אין לדעת אם זה יהיה המצב תמיד.

ההתנהלות הצרפתית עוררה תסכול רב בחלק מהמושבות. מנהיג פוליטיה הצרפתית, למשל, קרא לפריז לשנות את הגישה הדיפלומטית שלה כלפי הקולוניות, ולהקשיב לרחשי הלב שנשמעים בשטח באזור הפסיפי. אני מזהיר מפני מהומות כבר שלוש שנים, אמר הנשיא, "אך הם לא מאזינים לי. הם חייבים לשנות את היחס שלהם לשטחים באזור הפסיפי, וצריכים לבטוח בקולות שנשמעים כאן יותר מבדיפלומטיה המסורתית שלהם".

גם באזורים אחרים בעולם ספגה היוקרה הצרפתית מפלות. בלבנון איבדה פריז חלקים ניכרים מהשפעתה במדינה בשנים האחרונות, אחרי תקופה ארוכה שבה נחשבו הצרפתים קשורים מאוד לביירות ולממשלה. ודאי לא הועילה לכך המלחמה של חיזבאללה עם ישראל, מראות ההרס בדרום המדינה, והאיומים הישראליים להוציא את צרפת מכל מסגרת להסדר בלבנון, כולל הוועדה לפיקוח על הפסקת האש. צרפת בסופו של דבר שולבה בהסכם, ככל הנראה בתמורה לכך שנאלצה לשלם מס שפתיים לדרישה הישראלית שתימנע מלהסגיר את מנהיגיה לעמוד לדין בהאג.

כל אלה הם סימנים לירידת ההשפעה הצרפתית בעולם כולו, ו"היציאה מאפריקה" עלולה לדרדר עוד יותר את התהליך הזה. המדינות האפריקניות בדרך כלל תומכות באו"ם בצרפת, אך ניתוק היחסים יכול לשנות את המצב הזה מיסודו. מי שעומד במרכז התהליך הזה וינסה לנווט את ארצו לחוף מבטחים מדיני הוא הנשיא מקרון, מי שנחשב בעבר לתקווה הגדולה של צרפת ולכוכב העולה בשמי הפוליטיקה המקומית ²³ אך מעמדו הולך ומידרדר.

בעיני רבים, התמיכה במקרון ב-2022, כשהתמודד נגד לה-פן על הנשיאות, הייתה הצבעה בלית ברירה. אומנם הוא זכה בכהונה שנייה בצרפת לראשונה זה עשרים שנה, אך מבית מעמדו של הנשיא אינו יציב ²⁴ במיוחד בהתחשב בחוסר הבהירות הפוליטית בפריז. סקרים מעניקים לו רק 23 אחוזי תמיכה, ובבחירות האחרונות כוחה של מפלגתו ירד מאוד, גם אם עלה על התחזיות הלא מחמיאות.

הנשיא חש בלחץ הפנימי, שנובע גם מבעיות חברתיות עמוקות בצרפת ²⁵ מצב כלכלי לא מזהיר, קשיים בשילוב המהגרים במדינה, שבה יש אחוז המוסלמים מהגבוהים ביבשת, ועוד. המדינה מתמודדת למעשה עם משבר זהות, שמשתקף היטב גם בתוצאות הבחירות לפרלמנט האירופי ולפרלמנט המקומי, ומקרון אינו מסייע לייצב את העסק. הנשיא הבטיח שהוא יסיים את כל מלוא הקדנציה שלו עד 2027, אך עצם ההצהרה הזאת מעידה על הלחץ שהוא שרוי בו.

במקביל, מקרון מכין את עצמו לחדשות מאמריקה: כניסתו של הנשיא לשעבר דונלד טראמפ לכהונה נוספת בבית הלבן בעוד פחות משבועיים נראית מאירופה כאקורד הראשון של מאבק צורם במיוחד. מקרון הזהיר את עמיתיו ביבשת כי עליהם להפסיק להיות "אוכלי עשב", ובמקום זאת להראות לנשיא החדש כי הם "אוכלי כול". המנהיג הצרפתי הוא ממקדמיה הבולטים של עצמאות אירופית, ניתוק מהתלות בארה"ב ובסין, אך כעת הוא ניצב בפני איום ממשי של טראמפ במכסים גבוהים וכבדים. מקרון נחשב גם תומך של האוקראינים, וצריך לבחון כיצד יתנהל מול כוונתו של הנשיא החדש לשנות את מדיניות התמיכה הבלתי מתפשרת בקייב של קודמו, ג'וזף ביידן.

מקרון בינתיים אירח בלבבית בוטה את טראמפ בטקס פתיחתו של קתדרלת נוטרה-דאם המחודש בפריז בחודש שעבר, וישב איתו ביחד עם מנהיג אוקראינה וולדימיר זלנסקי. הוא גם הצהיר שיהיה מוכן לעבוד שוב עם טראמפ, אף שרמז כי הוא מתנגד למדיניותו בנושאי האקלים והסחר, למשל. בחודשים הקרובים הוא יצטרך למצוא דרך לשתף פעולה עם האמריקנים, ובמקביל להוסיף לשמר את הקו המדיני שהוביל ²⁶ וגם להתמודד עם הירידה באהדה אליו בארצו. אתגר לא פשוט.

השבוע, בנאומו השנתי מול דיפלומטים צרפתים, סיפק אולי מקרון הצצה לדרך הפעולה העתידית שלו. אחרי שהזהיר בקול צלול וברור נגד הסכנה שמשקפת מתוכנית הגרעין של איראן, הוא ציין כי אוקראינה נדרשת לגבש עמדה "מעשית" יותר בסוגיה הטריטוריאלית מול רוסיה, ולא לבקש להחזיר לעצמה את כל שטחה. הוא גם התריע את חבריו ביבשת מליפול שולל אחרי

החיוכים היפים שנראים בקרב המנהיגות הסורית החדשה, ואף ניסה לשקם את מעמדה של ארצו באפריקה, כשעקץ את מדינות הסאהל ואמר שטרם הודו לו על ההגנה שסיפקה להם צרפת. זו גישה לא אופיינית בהכרח למקרון, וייתכן שכך נראית תחילתה של התעוררות.

התפרסם במקור ראשון, בתאריך 08.01.2025.